

Türk Kültüründeki “Tepük” Oyunu ve Bunun Adlandırılış Varyantları

Negizbek Şabdanaliyev*

Giriş

Spor oyunları kültürün bir parçasıdır. Dolayısıyla her hangi bir milletin kültürünü daha iyi tanıyabilmek için onun millî spor oyunlarının tarihi üzerine yapılan araştırmalara da önem verilmelidir. Bu açıdan bakıldığında Türk halklarının ortak mirası olan ve *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te tasvir edilen *tepük* oyununun derinden araştırılmasının önemi tartışılmaz. Bahsi geçen bu oyun şimdiye kadar çeşitli araştırmacıların dikkatini çekmiş, oyun hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları *tepük* oyununun bugünkü futbolun babası olduğu fikrini savunurken, bazıları da *tepük*'ün futboldan farklı bir oyun olabileceğini dile getirirler. Bu bağlamda İbrahim Yıldırım: “*Futbolun, hemen hemen tüm ülkelerin en popüler sporu oluşu, onun kökenine ilişkin arayışları yoğunlaştırmıştır. Geçmiş çağlarda oynandıkları belirlenen ve top ile vücudun diğer bölgeleri dışında ayak temasının da söz konusu olduğu tüm oyunların modern futbolun önceli sayılması neredeyse gelenek halini almıştır... ..Ülkemizde de benzer bir durum söz konusudur*” demektedir¹.

Tepük'ün futboldan farklı bir oyun olabileceğini ileri süren araştırmacılarından birisi İbrahim Yıldırım, *Türkler Ansiklopedisi*'nde şimdiye kadar *tepük* üzerine yapılan çalışmaları analiz ederek, bu oyun ilk olarak Batılı araştırmacıların dikkatini çektiğini, ayrıca H. B. Kunter'in 1938'de yayınlanan eserinden sonraki çalışmaların hemen hemen hepsinde *tepük* futbolun önceli olarak gösterilmeye başladığını yazar². Örneğin, Reşat Genç 11. Yüzyıl Türk dünyası ile ilgili yazdığı kitabında çocuk oyunlarını ele alırken *tepük* hakkında bilgi verir ve *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te geçen verilerden yola çıkarak: “*Bu dikkate değer kayıttan anladığımızı göre, daha XI. yüzyılda Türkler arasında ayakla oynanan ve bugünkü futbolun ilkel şekillerinden biri*

* Öğr. Gör. Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Bölümü, Bişkek/KIRGIZISTAN, negizbek@mail.ru

1 İbrahim Yıldırım, “Eski Türk Çocuk Oyunlarından *Tepük* ve Yaşayan Varyantları”, *Türkler Ansiklopedisi*, C III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2014, s. 196.

2 İbrahim Yıldırım, agm., s. 196.

sayılabilecek bir oyun oynamakta idi' diye sonuç çıkarır³. Bazı kitaplarda ise *tepük* ve futbolun aynı oyun olduğu artık ispatlanmış gibi muamele yapılarak *tepük* kelimesi ile birlikte parantez içinde futbol kelimesi verilir: *tepük (futbol)*⁴. Bunlardan sonraki çalışmaların çoğunda *tepük* artık hep futbolun babası olarak gösterilmeye başlamış ve hatta bu tür yazılarda 11. yüzyıl Türk çocuklarının futbol oynamakta olduğunu hayal ettiren resimler konulmaya başlamıştır:

Foto 1: Tepük Oynamakta Olan Türk Çocukları⁵

Bu resmi artık birçok yerde görmek mümkündür. Görüldüğü gibi resimdeki oyunda kullanılan alet küresel biçimdedir. XI. yüzyılda *tepük* oyununda kullanılan aletin fizikî biçimi hakkında İbrahim Yıldırım'ın yazısında geniş bilgi verilmiştir ve bu aletin küresel değil yassı bir şekilde olduğunu ispatlayan kanıtlar getirilmeye çalışılmıştır ve bugün Azerilerde, Kırgızlarda, Türkmenlerde ve Uygurlarda oynanan *çipolik*, *lânga*, *para*, *tepküç* oyunlarında kullanılan aletlerin de aşağı-yukarı aynı, yani yassı olduğunu gösteren resimlere yer verilmiştir⁶.

Tepük Aleti

*Tepük*ün futbolun önceli olup olamayacağını saptamada bu oyunda kullanılan aletin fizikî biçimi, başka bir deyişle yassı veya küresel şekilde olup olmayışı

3 Reşat Genç, *Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997, s. 157.

4 Özbay Güven, *Türklerde Spor Kültürü*, Ankara 1992, s. 37.

5 <http://www.cetelemiz.com/2017/08/turklerde-tepukfutbol-oyunu.html>

6 İbrahim Yıldırım, agm., s. 197-198.

oldukça önemlidir. Çünkü eğer alet yassı bir biçimde olursa bununla futbol gibi bir oyunun oynanması oldukça güçtür. Bu bağlamda İbrahim Yıldırım makalesinde “*Tepük cismi, bilinen futbol oyununun ihtiyaç duyduğu küresel bir forma sahip midir? Oyunun uygulanma biçimi futbol oyununa benzemekte midir? Tepük, gerçekten oyun ve oyun aracı olarak tarih sahnesinden çekilmiş midir?*” sorularını sorar⁷. Bu soruların cevaplandırılması gerçekten de önemlidir. Çünkü *tepük*ün futbolun babası olduğunu savunurken bazılarının *Dîvânü Lügâti’t-Türk*’e atıfta bulunup, fakat bu eserde yer almayan ifadeleri bile ileri sürdüğü yazılar mevcuttur. Örneğin, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü tarafından 2010 yılında yayımlanan *Türk Dünyasında Ortak Sporlar* adlı kitapta *tepük* hakkında bilgi verilirken: “*İçi hava ile doldurulmuş, yuvarlakça küçük tulumlar, top olarak kullanılırdı. Ayrıca, bir derinin içine yün, keçi kılı ya da tüy konularaki top biçimine getirilirdi*” ifade yer almaktadır⁸. Hâlbuki Mahmud Kâşgarî’nin eserinde sadece: “*Kurşun eritilerek iş ağırşakı şeklinde dökülür, üzerine keçi kılı veya başka bir şey sarılır, çocuklar bunu teperek oynarlar.*” cümleleri yer alır⁹. Bunun dışında da *tepük* hakkında başka bir bilgi yoktur.

İbrahim Yıldırım *tepük* oyununda kullanılan aracın küresel biçimde olmadığını ileri sürerek şunları ifade eder: “*Atalay’ın Türkçe çevirisi, kurşun kitesinin üzerine keçi kılının sarıldığı şeklindedir. Bu yöntemle elde edilecek bir cismin, futbol oyununun ihtiyaç duyduğu formda, yuvarlak-küresel bir topa benzemeyeceği açıktır. Ayrıca, küresel bir cisim elde etmek için yassı bir kurşun parçasından hareket etmenin mantığı ne olmalıdır?*”¹⁰. *Tepük*ün fizikî biçimi hakkında bir fikrin oluşması için bugünlerde oynanmakta olan ve hem alet hem oyun tarzı hem de adlandırılışı bakımından *tepük*ün devamı olarak sayılabilecek oyunlarda kullanılan aletleri veya bunların resmini veya videolarını görmek daha etkilidir:

7 İbrahim Yıldırım, agm., s. 196.

8 T.C. Başbakanlığı, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, *Türk Dünyasında Ortak Sporlar*, haz. Ahmet Tüzün, Ankara 2010, s. 19.

9 Kaşgarlı Mahmud, *Dîvânü Lügâti’t-Türk*, çev. Besim Atalay, Tüdk Dili Kurumu Yayınları, Ankara 1985, C I, s. 386.

10 İbrahim Yıldırım, agm., s. 197.

Foto 2: Moğolistan'da Oynanan Tevek¹¹

Aletin nasıl yapıldığını ve *tepük*ün yaşamakta olan varyantlarından biri olan *lânga* oyunu nasıl oynandığını gösteren videoya ise youtube kanalından ulaşmak mümkündür¹².

Tüm bunlar *tepük* oyununda kullanılan aletin yassı bir şekilde olduğu ve futbol gibi oyunlarda kullanılması mümkün olmadığı düşüncesini pekiştirir.

Tepükün Bugünkü Varyantları

İbrahim Yıldırım makalesinde *tepük*ün bugünkü varyantları olarak Azeri, Kırgız, Türkmen, Uygurlardaki oyunları göstermektedir ve bu oyunların oynanış biçimleri üzerinde durmaktadır. Her birinde oyunun adlandırılmaları farklıdır: Azerilerde *çipolik*, Türkmenlerde *para*, Kırgızlarda *lânga* ve Uygurlarda *tepküç*, ama alet ve oynanış şekli küçük farklılıklar göz önüne alınmazsa aşağı yukarı aynıdır¹³. Burada Kırgızlarda *lânga* adlandırması yanında *para* adlandırması da kullanıldığını söylemek gerekir. Bunların dışında N. Abdimalip Uulu Tuvalılarda *tevek*, Hakaslarda *tibek*, Altaylarda *tebek*, Moğolistan'daki Kazaklarda *tebuk* olarak bilinen oyunun olduğunu belirtmiştir¹⁴. V. Butanayev de kitabında Hakaslardaki *tibek* oyunu hakkında bilgi verirken bu oyunun yuvarlak kurşun ve yünlü deri parçasından yapılan alet ile oynandığını belirtir. Aletin yapılış biçimi de yukarıdaki

11 Bu resim Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkoloji 1. sınıf öğrencisi Moğolistanlı Kazak Güntügan Mukambet tarafından çekilmiştir. Kendisine en içten teşekkürlerimi iletirim.

12 <https://www.youtube.com/watch?v=MOmzoqo-Jf0>.

13 İbrahim Yıldırım, *agm.*, s. 198-199.

14 Нурсулган Абдимиталип уулу, “Махмуд Кашгаринин “Диван Луга тат-Түрк” сөздүгүндө кездешкен “Тепүк оюну тууралуу”, *Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları (Bildiriler Kitabı)*, Bişkek 2015, s. 155.

resimde gösterilen alet ile tamamen aynıdır¹⁵. Tüm bu bilgiler; ayrıca, bugünkü oyunlarının adlandırmalarının çoğunun *tepük* kelimesinin ses değişimine uğramış uzantıları olması ve bugünkü oyunların hepsinin aletlerinin hemen hemen aynı fizikî yapıya sahip olması ve hepsinin aşağı yukarı aynı şekilde oynanması *tepükün* futbolun babası olmayabileceğini düşünmeye sevk eder.

Bu arada Mahmud Kaşgari'nin çeşitli durumları detaylı bir şekilde ustaca tasvir edebilme becerisine sahip olduğunu hatırlamak gerekir ki, futbol gibi bir oyunun önemli aracı olan topun dışında mutlaka olması gereken kaleler hakkında ve topun ancak bu kaleler içine atıldığında zafere ulaşıldığını kesinlikle belirtirdi düşüncesi akla geliyor. Ayrıca *Dîvânü Lüğâti't-Türk'te* “top, topaç” anlamlarını veren *topık* kelimesi ve bunun kısaltılmış şekli olan *top* kelimeleri varken, futbolun önceli olduğu düşünülen *tepük* oyununu açıklarken niye *topık* veya *top* kelimesini kullanmasın?¹⁶

Moğolistan'da yaşayan Kazaklarda oynanan oyunun adı *tevik* şeklindedir¹⁷. Moğollarda da *teveg* adlı oyun mevcuttur ve sık sık *teveg* turnuvası gerçekleştirilmektedir. Moğolların oynadığı bu oyunun *teveg* olarak adlandırılmasından Moğolların bu oyunu Kazaklardan öğrendiğini tahmin etmek mümkündür. Çünkü Moğolcada “tepmek” anlamını vermek için *öşiglööh, övdgööröö yovroh* gibi kelimeler kullanılır¹⁸. Demek Moğolcadaki *teveg* kelimesi muhtemelen Türkçedeki *tep-* filinden türemiş bir kelimenin varyantlarından.

Para ve Lânga

Kırgızlarda oynanan *para* ve *langaya* gelince Kırgızlarda bu oyunun veya en azından bunun adlandırılmasının zamanında unutulmuş olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü hem *para* hem de *lânga* kelimeleri Türkçe kökenli değildir. Bu oyunun veya en azından bunun adlandırılmasının Çin'den gelen Dunganlar tarafından getirildiği tahmin edilebilir. Türkolog Sarsen Amancolov'un oğlu Ural Amancolov da bu oyunun Çinlilere dayandığını ileri sürer¹⁹. Çinlilerde oynanan

15 V. Ya. Butanayev, *Budni i Prazdniki Tyurkov Hongoraya / Tolı Hooray Çonnıñ Olañay Paıza Ulug Künneri*, Abakan 2014, s. 181.

16 Kaşgarlı Mahmud, *age.*, C I, s. 190, 318.

17 Bu bilgi Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Moğolistanlı Kazak Canarbek Asımhan'dan alınmıştır. Kendisine sonsuz şükranlarımı sunmak isterim.

18 *Орос-Монгол Толь*, Nepko Publishing, Ulaanbaatar 2012, s. 452.

19 <http://uralaman.hol.es/2013/10/asyiki-i-lyanga-igryi-detey-narodov-kaza/>

ve oynanış biçimi ve kullanılan aracın formu bakımından *tepüke* benzeyen oyunun adı *jianzi* şeklindedir. Kırgızlarda ve Kazaklarda *lânganın* basamakları vardır ve her biri çeşitli adlandırılır. Birinci basamak *basit* vuruştur. İkincisi *visidir*, üçüncüsü *para*, dördüncüsü *koso*, beşincisi *lyur*, altıncısı *bez*, yedincisi *kayçı*, sekizincisi *janzı* vs. Bu basamaklar ve bunların adlandırılması ile ilgili bilgilere bilimsel kaynaklarda rastlanmaz, bunları sadece bazı insanların hatıra yazılarında görmek mümkündür²⁰. Basamakların sırası bölgeden bölgeye göre değişebilir ama adlandırmalar aynıdır. Bazı yerlerde veya bazen sadece basit vuruşun belli bir sayıya kadar ulaşılması amaçlanır. İbrahim Yıldırım'ın makalesinde işte basit vuruşun yüze kadar ulaşılması amaçlanan oyun türü tasvir edilmiştir²¹. Görüldüğü gibi Kırgızlardaki *tepük* oyununun basamaklarının adlarının hiç biri Kırgızca değildir ve Çince adlandırma olan *jianzi* Kırgızlarda oyunun bir basamağının adıdır, basamaklardan birinin adı da oyunun tamamının adıdır, yani *para*. *Para* kelimesi Rusçada “çift” ya da “iki” anlamını verir. Rusya’da oynanan ve *tepük*le benzerlik ihtiva eden *poçekuška* (*zos’ka*) adlı bir oyun vardır ancak bu oyunda kullanılan araç biraz farklı biçime sahiptir. *Žos’ka* küçük torbanın içine fasulye konularak yapılır. Orta Asya’da oynanan oyun hem oynanış hem de aracı bakımından farklılık gösterdiği için bu coğrafada yaşayan Ruslar da *para* veya *lânga* kelimelerini kullanırlar. Bu adlandırmaların etimolojisine gelirse, *para* hakkında bilgiye şimdiye kadar rastlanmamıştır. *Lânga* kelimesi hakkında ise iki görüş ileri sürülmektedir. Birine göre *lânga* kelimesi Farsçadaki “aksak” anlamını veren *lang* kelimesinden gelir. Diğerine göre ise *lânga* kelimesi Çince olmalıdır. Fikrimizde *lânga* kelimesi Çince ve çincedeki *lang* “iki” ve *ge* “tane” kelimelerine dayanır: 两个 liǎnggè²².

Yukarıda verilen bilgilerden yola çıkarak oyunun tamamının adı onun bir basamağına verilebileceğini ve aynı şekilde bir basamağının adı oyunun tamamını adlandırmada kullanılabileceğini ileri sürmek mümkündür. Bu açıdan baktığımızda Çin’den Orta Asya’ya göç eden Dunganların beraberinde oyunu getirdiklerini, kendi aralarında bu oyunu bunun basamaklarından birinin adı ile adlandırdıklarını, bunlardan oyunu öğrenen yerliler de oyun ve basamak adlarını da ödünçlediklerini tahmin etmek mümkündür. Bu görüş doğru ise oyunu öğrenen Ruslar *lânga* kelimesini kendi dillerine çevirerek *para* şeklinde kullanmaya başlamışlardır. Basamak adlarından *para* dışında *koso*, *bez* kelimelerini

20 <http://www.umma-42.ru/news-1795.html>

21 Satı Toktorbayev, *Öspürümdör Oyundarı*, Bişkek 1991, ss. 167-168.

22 <https://bkrs.info/slovo.php?ch=两个> Büyük Rusça-Çince ve Çince-Rusça Sözlük.

de Rusçanın yardımı ile açıklamak mümkündür. Rusçada *koso* “eğik” anlamını verir. Oyun basamaklarından birinde alete ayakla eğik şekilde vurulur ve bunun için *koso* adı verilmiştir. *Bez* kelimesi ise Türkçedeki *-sız* ekine denk gelir. *Lânga* oyununda bazı basamaklarda alete çeşitli yollarla vururken yardımcı olarak basit vuruşlar kullanılabilir. Bazı basamaklarda ise sadece belli bir vuruş tarzına izin verilir ve bu tür basamaklarda basit vuruşların kullanımı söz konusu olamaz. İşte bu basamaklarda basit vuruşlar *sız* oynandığı için bu basamağın adı olarak Rusçadaki *bez* kelimesi kullanılmıştır.

Jianzi

Bugün spor dünyasında dünya çapında turnuvaları düzenlenen *shuttlecock* oyununun Uluslararası Shuttlecock Federasyonu ve Avrupa Shuttlecock Federasyonu vardır. Her ikisinin de sitesinde yer alan bilgilere göre shuttlecock oyununun kökenleri Çin’de oynanan *tí jianzi* veya jianzi oyununa dayanır²³. Çin’de bu oyun oldukça yaygındır ki bazı şehirlerinde tenefüs zamanında okulların önünde küçük çocuklardan son sınıf öğrencilerine kadar *jianzi* oynamakta olduğunu görmek mümkündür. Sokaklarda ise yaşlıların da gençlerin de, erkeklerin de bayanların da *jianzi* ile zaman geçirmekte olduğunu gösteren videolara rastlanabilir²⁴.

Çin’deki *jianzinin* tarihçesine gelirsek yaklaşık beş bin yıl önce Huan nehrinin (Huanhe) kıyılarında bugünkü *jianziya* benzer bir oyunun oynandığı tespit edildiği ileri sürülür²⁵.

Foto 3: Çin’de bugünlerde kullanılan modern *jianzi* türleri

23 http://www.shuttlecock-world.org/site/news/history_of_shuttlecock_sport/ ve http://www.shuttlecock.eu/public/news/history_of_shuttlecock_sport/

24 Burada Çince kaynaklardan faydalanmada yardımını esirgemeyen Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çin Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim elemanı Kanat Abdıcapar Uuluna şükranlarımı sunmak isterim.

25 <http://book.kongfz.com/11725/772636747/>

Jegi Chagi

Tarihi eski dönemlere dayanan ve oynanış tarzı ve oyunda kullanılan aracının biçimi bakımından *tepük* ile benzerlik ihtiva eden oyunlardan biri de Korelilerin *jegi chagi* oyunudur²⁶. Korece *jegi* oyunda kullanılan aracın adıdır ve “sikke veya sikkeye benzer nesnenin deliğinden kâğıt veya bezi geçirerek yapılan oyun aleti” anlamını verir²⁷. *Chagi* ise tepmek anlamındaki fiildir²⁸. *Kore Etnografik Sözlüğü*’ne göre bu oyun hakkındaki bilgiler 16. Yüzyıldan itibaren rastlamaya başlamıştır²⁹.

Foto 4: Jegi chagi oynamakta olan Koreli çocuklar³⁰.

- 26 Burada Korelilerde Jegi chagi oyunu hakkında kaynak bulmada ve bunları kullanmada yardımda bulunan Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkoloji Ana Bilim Dalı Doktora öğrencileri Wanguk An ve Sora Park’a sonsuz şükranlarımı sunmak isterim ederim.
- 27 이희승, 국어대사전, 민중서림 (Büyük Korece Sözlük), 1990, s. 3277.
- 28 이희승, 국어대사전, 민중서림 (Büyük Korece Sözlük), 1990, s. 3546.
- 29 Kore Etnografik Sözlüğü: <https://m.terms.naver.com/entry.nhn?docId=1012557&cid=50221&categoryId=50233>.
- 30 Bu resim Korelilerin ünlü ressamı Kim Jun Gın’ın 19. yüzyıla ait ve Kore hayatını yansıtan 김준근, 기산풍속도, 19세기 말 (Kisanpunsokdo) kitabından alınmıştır: <https://m.terms.naver.com/entry.nhn?docId=1012557&cid=50221&categoryId=50233>.

Sonuç

Tüm bunlardan yola çıkarak *tepük* oyununda kullanılan alet futbol oyunu için uygun bir fizikî yapıya sahip olmadığı, başka bir deyişle küresel, yani top biçiminde olmadığı, yani yassı olduğu ileri sürülebilir. Divanü Lugatî't-Türk'te *topık* ve *top* kelimelerinin geçmesi ve *tepük* oyununu açıklarken bu kelimelerin kullanılmaması bu görüşü destekler. Dolayısıyla da *tepük* oyununda kullanılan alet ile futbol gibi bir oyunun oynanabileceği ihtimalinin oldukça zayıf olduğu kanaatine varılabilir. Bunun dışında bazı halklarda *tepük* kelimesinin ses değişimine uğramış *tebek*, *teveg*, *tevek*, *tewik*, *tepküç* gibi kelimelerin bir oyun adı olarak kullanılması ve bu oyunların *para*, *lânga*, *çipolik*, *jianzi*, *jegi chagi* gibi farklı adlar taşıyan oyunlarla benzerlik göstermesi ve de tüm bu oyunların oynanış biçimlerinin futbolun oynanış biçimine benzememesi XI. yüzyılda Türkler arasında oynanan *tepükün* futboldan farklı bir oyun olduğu düşüncesini pekiştirir. Ayrıca, her şeyi oldukça detaylı tasvir eden Kaşgarlı Mahmud futbol gibi bir oyunun çok önemli unsurları olan kalelerden veya o zamanlarda bunların fonksiyonunu işleyen başka unsurlardan kesin söz edeceği düşüncesi de yerindedir. Ancak bu söylenenler Türklerde o zamanlarda futbola benzer oyun yoktu anlamına gelmez. Zira Divan'da ve diğer tarihî eserlerde Türklerde topla oynanan oyunlar hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir. Bu bildiride sunulan bilgiler sadece *tepükün* futboldan farklı bir oyun olduğu düşüncesini destekleyen bilgilerdir.

Kaynaklar

Butanayev, V. Ya., *Budni i Prazdniki Tyurkov Hongoraya / Tolı Hooray Çonniñ Olañay Paза Ulug Künneri*, Abakan 2014.

Genç, Reşat, *Kaşgarlı Mahmud'a Göre XI. Yüzyılda Türk Dünyası*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997.

Güven, Özbay, *Türklerde Spor Kültürü*, Ankara 1992.

Kaşgarlı, Mahmud, *Dîvânü Lügâti't-Türk*, C I. çev. Besim Atalay, Türk Dili Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

T.C. Başbakanlığı, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, *Türk Dünyasında Ortak Sporlar*, Haz.: Ahmet Tüzün, Ankara 2010.

Toktorbayev, Satı, *Öspürümdör Oyundarı*, Bişkek 1991.

Yıldıran, İbrahim, “Eskî Türk Çocuk Oyunlarından Tepük ve Yaşayan Varyantları”, *Türkler Ansiklopedisi*, C III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2014.

Абдимиталип уулу, Нурсултан, “Махмуд Кашгаринин «Диван Луга тат-Түрк» сөздүгүндө кездешкен «Тепүк» оюну тууралуу”, *Türk Halklarının Geleneksel Spor Oyunları (Bildiriler Kitabı)*, Bişkek 2015.

Орос-Монгол Толь, Nepko Publishing, Ulaanbaatar 2012.

이희승, 국어대사전, 민중서림 (Büyük Korece Sözlük), 1990.

İnternet Kaynakları

<http://book.kongfz.com/11725/772636747/>

<http://uralaman.hol.es/2013/10/asyiki-i-lyanga-igryi-detey-narodov-kaza/>

<http://www.cetelemiz.com/2017/08/turklerde-tepukfutbol-oyunu.html>

http://www.shuttlecock-world.org/site/news/history_of_shuttlecock_sport/ ve

http://www.shuttlecock.eu/public/news/history_of_shuttlecock_sport/

<http://www.umma-42.ru/news-1795.html>

<https://bkrs.info/slovo.php?ch=两个> Büyük Rusça-Çince ve Çince-Rusça Sözlük.

<https://m.terms.naver.com/entry.nhn?docId=1012557&cid=50221&categoryId=50233>

<https://www.youtube.com/watch?v=MOmzoqo-Jf0>

Kore Etnografik Sözlüğü